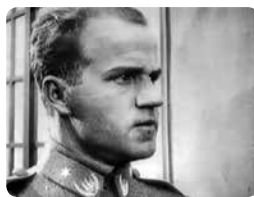

ПРОЦВІТАННЯ
В ЄДНОСТІ...

УКРАЇНИ
ТА КРИМУ

СТОЛІТТЯ ЗАСНУВАННЯ

УКРАЇНСЬКОГО ПЕРШОГО
СІМФЕРОПОЛЬСЬКОГО ПОЛКУ
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА ДОРОШЕНКА

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

№ 20
19.05.2017

www.svitlytsia.in.ua

КОЛИ ПОВЕРНЕМОСЬ ДО РІДНОГО КРАЮ...

ЛІЛЯ БУДЖУРОВА

ПАМ'ЯТЬ

Мангуп-Кале у Криму

Коли повернемося до рідного краю...
 То звідки хто родом, нехай пригадає,
 Хай кожен повідає, звідки і нащо,
 До нашого краю прийшов не спитавши.
 Як буде несила ховатися в норах,
 Просити облишимо в рабській покорі.
 Згадаємо гідність ми нашу прадавню,
 Наш спадок найбільший від скіфів і таврів.
 Вернемося, зійдемося колом веселим,
 У горах чи степу, і геть проженемо
 Всі ваші укази, всі ваші кийки,
 Всі ваші про дружбу народів казки,
 Всю вашу зручну та поступливу правду
 Пайками оплачену задля гарантій,
 І віру, яку проклинали нащадки,
 Ту вашу, що можна народи карати
 Для остраху й прикладу іншим народам,
 Як ви нас колись позбавляли свободи!
 Вітчизну забрали, надію і Бога,
 Із храмів зруйнованих склавши дороги!
 Вернемося — вклонимось тим до землі,
 Хто пам'ять і совість у собі зберіг.
 Тому, хто тиранам не правив осанну,
 Цілюючи руку, складемо пошану.
 З того, хто і досі цькує нас підступно,
 Ми зірвемо маску народних заступників.
 Нехай вони глянуть у очі відкрито,
 А не через влади прогниле корито.
 Вернемося, буде інакше, не так,
 І гірко заплаче той, хто нас топтав.
 Як наші батьки у вигнанні ридали,
 Коли матерів там своїх поховали.
 Вернемося, голос землі залунає,
 Збере по долинах усіх духів краю,
 Та витоків силу відновить потокам,
 Онукам поверне прабатьківський попіл,
 Щоб, втерши їм сльози, обітницю дати,
 Нам більше ніколи не залишати,
 З чужого наказу чи з власної волі,
 Край, у якому надія і доля.
 До нього любов ми несли незгасиму,
 Не вийшло всім шлях подолати під силу,
 Та навіть хто падав, той знав — ми дійдемо,
 Всі разом під рідним зберемося небом.

ПЕРЕКЛАД ВАЛЕРІЯ
ВЕРХОВСЬКОГО

КАРАБІ-ЯЙЛА. ПЕЧЕРИ ПУСТЕЛЬНОГО ПЛАЮ

8

ДЕПОРТАЦІЯ

У травні 2014 року кримські татари опинилися в ситуації, яка немов відродила трагічні сторінки історії цього народу. Взагалі, травень – знаковий місяць для кримських татар, на цей місяць припадає кілька подій національного значення.

ІГОР СВІТЛИЧАНІН

У перші дні травня 2014 року Мустафа Джемільєв їхав до Криму. Національні питання вимагали невідкладного вирішення (ніхто ще не знав, як проводити заходи з приводу Хидирлеза, 70-тих роковин депортації кримських татар тощо). Попередні дев'ять тижнів у графіку політика були насичені: сесійні засідання Верховної Ради України, поїздки, зустрічі з політиками найвищого рангу, виступ перед членами Ради Безпеки ООН. Була довга телефонна розмова з Путіним, потім в Ізмірі – зустріч з Ердоганом, у Брюсселі – перемовини з керівниками НАТО... Але анексія таки відбулася.

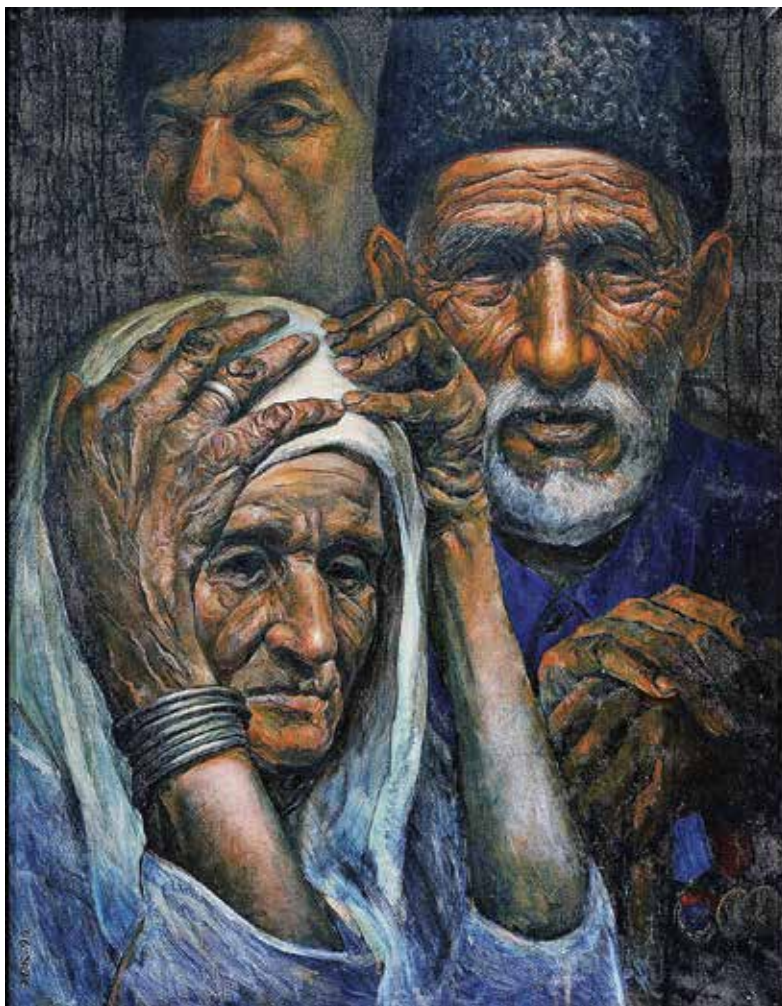
У квітні Джемільєву ще вдалося побувати в Криму. Він не погоджувався з рішенням Курултаю про делегування представників до органів окупаційної влади. Але перемогла думка, що народ таки повинен там мати своїх представників... В атмосфері захланної ненависті «колег» делегований на віце-прем'єра Ленур Іслямов не протримався там і трьох тижнів. Він і попередив керівництво Меджлису кримськотатарського народу про проблеми, підготовлені для них працівниками ФСБ. З огляду на інсайдерську інформацію виїзд з півострова тоді мав усі ознаки засекреченої спецоперації: мінялися машинами, кружляли околицями. Задіяні у виїзді авто затримували, а впевнившись, що в машині не ті, на кого чекали, – відпускали. Однак на виїзді наздогнав очільник «кримської самооборони» і надав папірця без печатки і без підпису з «вироком»: заборона в'їзду до Криму на 5 років через заборону в'їзду до РФ.

Про свій останній візит до Криму Мустафа-ага розповідає так: «Під'їжджаємо до КПП на Чонгарі, – а вже на нас націлено автомати... За офіційними даними, там було більше 1000 бійців ОМОНу. І навіть тією смугою, яку вони називають «нейтральною», – з обох боків на нас націлені снайпери. Тож я навіть і не намагався там

ФОТО: REUTERS

ПАРАЛЕЛІ ІСТОРІЇ

ПОСТЕР: ХУДОЖНИК РУСТЕМ ГІС

контактувати... Але кримські татари, які виїхали зустріти мене – там було 4-5 тисяч людей, – вимагали, щоб мене пропустили. Ці не пропускають, ще й почали стріляти в повітря, в землю, чим більше розлютили кримських татар. А як результат – кримські татари їх розкидали і пройшли на нейтральну зону. Ми зустрілися, обнялися і

кілька годин вели перемовини, щоб пропустили мене. А ті резонно відповідають: «Його в Москві, в Шереметьєво, не пропустити, як ми можемо його пропустити? Буде розпорядження з Москви – пропустимо!». А далі додали: «От ті люди, що перейшли цей «кордон», – перетнули його «незаконно» (а це 3-4 тисячі людей) і назад їх не пустять».

У цьому контексті звертають на себе увагу кілька моментів, що різно демонструють високий градус кримськотатарського питання, яке вийшло на міжнародний рівень, на найвищі дипломатичні й політичні кола. Оживлюючи тогочасні події на Чонгарі, Джемільєв підкреслює: «Тут мені телефонує депутат Держдуми Александров, я його знаю з Парламентської асамблеї Ради Європи. Каже, мовляв, Мустафа-ага! Ви надішліть sms на ім'я Путіна, що просите вас пропустити до Криму, і питання буде вирішене! Я кажу: «Слухайте, про що ви? Я, громадянин України, маю просити президента сусідньої держави, щоб пустили мене з України до України? Не абсурд?». Слова кримськотатарського лідера не лише демонструють рівень його політичної тактовності і, так би мовити, майстерності, а й зображують нульовий рівень довіри до кремлівського політикуму, дають оцінку окупантських дій.

Поки відбувалися телефонні дзвінки, напруга серед кримських татар зростала. Молоді люди ладні були прориватися до Криму «з боєм». Остаточну крапку в тих чонгарських подіях поставив інший телефонний дзвінок. Цей дзвінок врегулював конфлікт, який щохвилини загострювався. Пряма мова: «Далі телефонує мені посол Туреччини і каже, що за перебігом подій наразі слідкують і президент Ердоган, і прем'єр-міністр Давут-оглу, вони не хочуть, щоб в Україні з'явилася нова «гаряча точка». «Ми, – каже, – дуже просимо, щоб ви відійшли від «кордону», а питання щодо вашого в'їзду до Криму ми

Які висновки можна зробити з тих травневих подій? Насамперед, вони вказують на кілька важливих моментів, які ще мало проаналізовані в контексті подій анексії Криму. По-перше, кримські татари продемонстрували небажання вести перемовини з окупантами. По-друге, згуртованість народу показала проросійським силам і російським силовикам їхню нікчемність у протидії волі народу і мізерність у протистоянні національній стихії

будемо вирішувати дипломатичним шляхом». Я тоді відповів йому, що в мене є умова, щоб усіх, хто перейшов отой «кордон», пропустили назад до Криму, і тоді я поїду».

Саме так тоді все й відбулося. Близько 3-4 тисяч кримських татар, що перейшли так званий кордон, повернулися назад, на територію півострова, а Мустафа Джемільєв поїхав до Києва.

Які висновки можна зробити з тих травневих подій? Насамперед, вони вказують на кілька важливих моментів, які ще мало проаналізовані в контексті подій анексії Криму. По-перше, кримські татари продемонстрували небажання вести перемовини з окупантами. По-друге, згуртованість народу показала проросійським силам і російським силовикам їхню нікчемність у протидії волі народу і мізерність у протистоянні національній стихії. По-третє, своєю відповіддю Александрову Джемільєв прилюдно принизив Путіна, продемонстрував неавторитетність очільника Кремля для кримських татар, а як наслідок – ще одна депортація Мустафа-ага з батьківщини...

Від тих страшних днів 1944 року минуло 73 роки – життя одного покоління, і те, що подібне може повторитися, здавалося абсурдом. Однак події весни 2014-го повернули в життя кримчан – не лише кримських татар, а й кримських українців, росіян та представників інших національностей – відлуння тієї пори. Адже депортація – це і примусове переселення, іншими словами – вимушене. Тисячі не згодних з російською окупацією людей були змушені покинути свої домівки, серед них і діти, й онуки тих, хто був депортований у 1944 році.

Історія продовжує свій рух по спіралі, триває боротьба за справедливість, за повернення на рідну землю. Коли відбудеться це повернення – залежить від нас, тих, хто живе Кримом, хто усвідомлює цінність нашого українського півострова.

ЗНЕВОДНЕНЕ КРИМСЬКЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ

(ПРОДОВЖЕННЯ)

Не менш гострою проблемою із водозабезпеченням була й у споконвічно безводному степовому та східному Криму. Від частого дефіциту не лише питної, а й технічної води потерпав увесь Керченський півострів, особливо місто Керч і прилегла Феодосія. Досить дивна і вкрай, як видається нині, запізнена постанова Ради Міністрів СРСР № 140 від 26 січня 1954 року «Про розвиток с/г Кримської області і забезпечення водою міст Керчі і Феодосії, а також промислових підприємств цих міст» (буквально за кілька тижнів до перепідпорядкування Кримської області Україні).

ПЕТРО ВОЛЬВАЧ

Те, що за десять повоєнних років не змогла зробити Російська Федерація, Москва зі спритністю картяра перебрала на плечі України. Як реакція уряду на цю підступну московську постанову 15 березня 1954 року з'являється блискавична постанова № 38 українського уряду «Про будівництво Північно-Кримського каналу».

Саме через це на пізніше скликаній нараді, присвяченій проблемі водопостачання Південнобережжя, про степовий та східний Крим не йшлося. Зазначимо, що на півдні України й у Запорізькій та Херсонській областях робота щодо спорудження Північно-Кримського каналу розпочалася ще на початку 50-х рр. минулого століття.

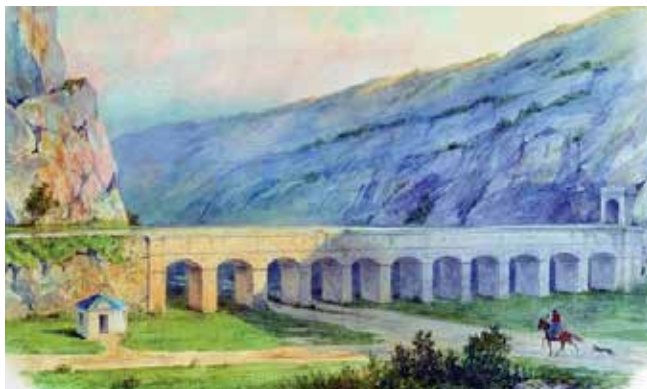
Учасники наради акцентували увагу також ще на кількох гострих проблемах не лише Південнобережжя, але і всього Криму – на відсутності очистки та біологічної утилізації твердих компонентів каналізаційних стоків і не-

Чоргунський акведук

Акведук в Аполлоновій балці

Акведук у Інкермані. Лев Лагоріо, 1850, акварель

впорядкованості сміттєзвалищ. На нараді наголошувалося ще і на тому, що навіть там, де існувала система викидання каналізаційних стоків у морську воду, їх попередньо не очищали від твердих залишків і не проводили знезараження. Жодного глибоководного каналізаційного

стоку, віддаленого від берега, на Південнобережжі взагалі не існувало.

Санепідслужба постійно констатувала недопустиму забрудненість морської води не лише в акваторії ялтинського морського порту, але й на всьому узбережжі. Всі учасники такої важливої і

ДОВІДКА

Проблему водозабезпечення у Криму здавна вирішували різними шляхами, зокрема, будівництвом акведуків.

АКВЕДУК (лат. *aqueductus* – водогін) – споруда для подачі води до населених пунктів або зрошувальних полів з вищого місця.

Історично акведуки активно будували культури з розвиненим землеробством та використовували для зрошення земель. Інша не менш відома роль акведуків – забезпечення населених пунктів питною водою. Зокрема, біля Севастополя було споруджено п'ять акведуків: Інкерманський, Чоргунський, у Кіленбалці, Ушаковій і Аполлоновій балках.

представницької наради, мабуть, першою за увесь післявоєнний період, були однакостайні в оцінці критичної ситуації з водопостачанням та занедбаністю водного господарства на всьому Південному узбережжі Криму. Тому виконання завдання ЦК КПУ та особисто першо-

го секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова з перетворення цього регіону у всесоюзну оздоровницю та санаторно-курортну зону пов'язували з водозабезпеченням Південнобережжя. Безумовно, що це питання не можна було вирішити лише з використанням місцевих водних ресурсів і навіть із залученням вже існуючої першої черги Чорноріченського водосховища під Севастополем. Адже вона на той час не сповна забезпечувала потреби у воді навіть ще не відбудованого Севастополя. А мілітаризоване місто бурхливо розвивалося.

Привертають до себе увагу волаюче безнадійний, катастрофічний стан у місті всієї комунальної служби та санітарно-епідеміологічної його занедбаність. Голова міськвиконкому доповідає українському уряду про те, що на виконання спеціальної урядової постанови 1955 року врешті-решт у місті почали наводити санітарний лад. Це ж потрібно було так догосподарюватися в «городі русской славы», щоб за вказівкою «київської дядьки» – (улюблений термін кримських сепаратистів) взятися за наведення ладу у власній оселі.

Про масштаби засміченості Севастополя за всі десять повоєнних років досить промовисто свідчать обсяги сміття та нечистот, вивезення з міста за три місяці 1955 року, вони склали 32,6 тис. м³. Україна надала місту кілька машин-сміттевозів, а вивозом сміття зобов'язали займатися великі підприємства та будівельні організації: завод ім. Орджонікідзе, трести № 38 і «Севастопольміськбуд», КЕО Чорноморського флоту.

З довідки голови міськвиконкому стає зрозумілим, що у Севастополі за 10 повоєнних років так і не було збудовано міську каналізаційну станцію. Керівник міської виконавчої влади з гордістю рапортує українському уряду, що вже до середини літа 1955 року місто

врешті-решт очистили від накопиченого за зиму сміття та нечистот, а несанкціоновані сміттєзвалища ліквідовано. Виявляється, що в оспіваному в піснях «городі русской славы» та «легендарному Севастополі» до входження Криму в Україну не було у достатній кількості змінних сміттєвих баків. Тож після втручання «київських дядьків» у травні 1955 року упродовж літа встановили 286 змінних сміттєзбірників. До кінця року міська влада обіцяла виготовити ще 500 витворів «архітектури». Після виходу урядової постанови збудували та відремонтували 480 ящиків для сміття. Пообіцяли також відкрити 75 громадських туалетів. Виявляється, що всі десять повоєнних років героїчні севастопольці обходилися без них.

З'ясовується, що у місті була практично відсутня каналізація. З довідки міського голови п. Сосницького стає зрозумілим, що житловий масив міста з населенням 15 тисяч осіб через десять років після війни ще так і не був забезпечений каналізацією. Лише у травні 1955 року ввели в експлуатацію 7 км каналізаційної мережі зі станції перекачки, розташованої на Корабельній бухті. На серпень того ж року передбачалося там же ввести в експлуатацію ще й другу чергу каналізації. Каналізаційну систему в Інкермані також ввели в експлуатацію невдовзі після підпорядкування Криму Україні. А так звана «Северная сторона» взагалі не мала каналізаційної мережі. Виготовлення технічної документації для неї попереднє керівництво передбачало завершити лише у 1958 році.

Отже, у Севастополі з майже 150-тисячним населенням та промисловими об'єктами і потужним Чорноморським флотом проблему відродження та утилізації каналізаційних стоків довелося вирішувати вже Україні, у перші роки після підпорядкування Кримської області нашій республіці.

(ПРОДОВЖЕННЯ)

Бажання викреслити шість десятиліть українського Криму нині на окупованому півострові нагадує комедію абсурду: на залізобетонних парканках станцій залізниці замазують цементним розчином фірмовий знак – літери «УЗ». Не смішно, на жаль. Замазувати історію для Кремля – звичайна справа, але «УЗи» все одно проглядаються крізь нашарування путінського маразму. Втім, бояться української залізниці загарбники не дарма. Залізничні рейки – одна з тих складових, що нерозривно єднали обидві частини України: півострів і материк.

ІНОКЕНТІЙ КОРЕЛИЧ

**ВСЕ ДЛЯ ФРОНТУ,
ВСЕ ДЛЯ
ПЕРЕМОГИ!**

Історія залізничного сполучення в Криму (посправжньому: з паротягами та розкладом руху) починається у 1854 році, коли британці побудували рейкову колію та пустили паротяги між Балаклавою та Сапун-горою.

Навіть коли британці приходять на півтора року, – вони куди завгодно приносять із собою британський лад життя. Балаклава періоду Кримської війни нагадувала англійське містечко. Англійці побудували набережну, відкрили крамниці та готелі.

Необхідні діючій армії вантажі успішно привозилися та розвантажувалися у Балаклавському порту, але на перешкоді постачанню їх за усього лише кільканадцять кілометрів стала відсутність доріг. Рівно така сама проблема спіткала й російські війська по той бік лінії фронту.

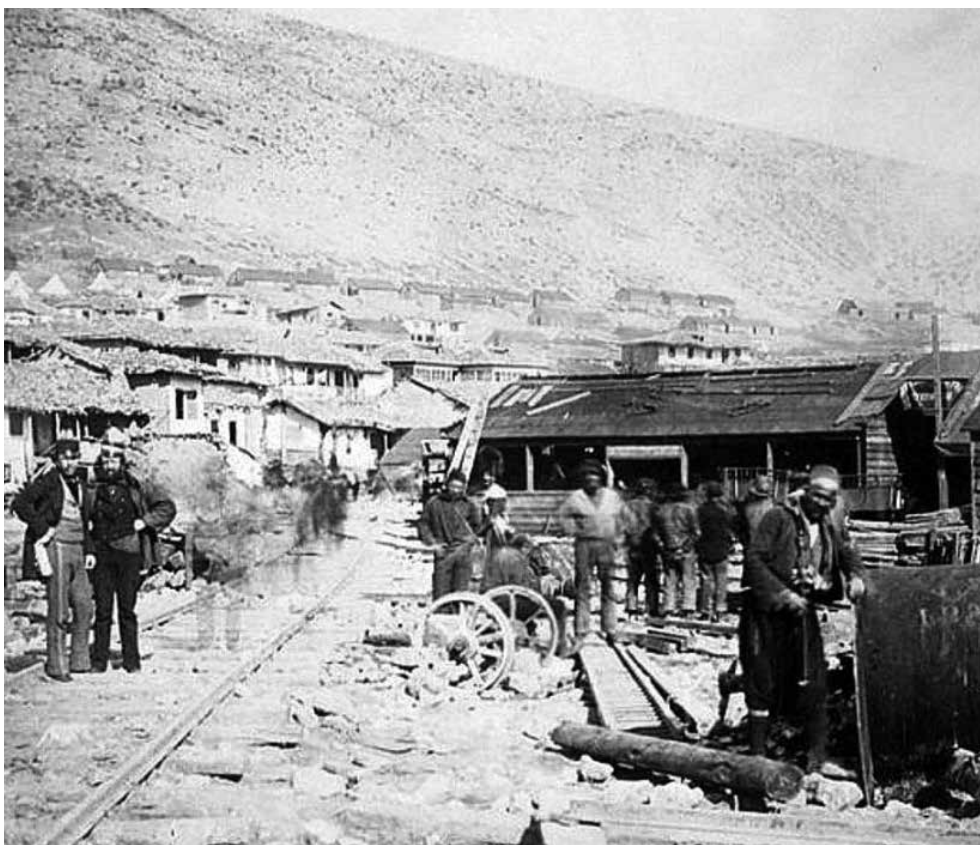
Але британці поставилися з усією належною серйозністю до пропозиції спорудження тимчасової військової залізниці, і завезли

НЕРОЗРИВНІ ЗВ'ЯЗКИ

Керченська поромна переправа, вид з кримського берега

ПРОЦВІТАННЯ В ЄДНОСТІ... УКРАЇНИ ТА КРИМУ

Англійська залізниця в Балаклаві

„Якби дорога Від Москви до Чорного моря почала будуватися у 1841 році, то Росія не відчула б неможливості з мільйоном кращого в світі війська дати відсіч 70-тисячному супротивнику, що висадився неподаликі Севастополя...
Василь Кокорев,
російський підприємець
(1817-1889 рр.)

далі у північному напрямку – до штабу британської армії та закінчувався на Воронцовській дорозі. Від Кади-Коя окрему гілку протягнули до італійських союзників – розташування сардинської армії.

Загалом довжина військово-польової дороги становила двадцять три кілометри. Щодня ця дорога перевозила 250-300 тонн вантажів на передову. Поїзди ходили з сьомої ранку до сьомої вечора суворо за розкладом – щогодини. Вперше в історії на цій залізниці було сформовано санітарний поїзд.

Після закінчення війни залізницю британці вивезли, забравши з собою майже двісті вагонів та чотири локомотиви і дві стаціонарні парові машини, а сам рейковий шлях став чи не єдиним російським трофеєм Кримської війни. Його бережно розібрали... та продали туркам.

Перед тим, як полишити Крим, на скелі Кади-Коя англійці встановили мармурову меморіальну дошку на честь побудови залізниці. Та за особистим наказом генерал-губернатора Строганова меморіальний знак зірвали та розбили. Хоч якась перемога над європейською цивілізацією!

**ВСЕРЙОЗ
І НАДОВГО**

Але мало хто знає, що ще до британців залізничні колії вперше на Кримському півострові – і, між іншим, в Україні взагалі – проклали під Севастополем у районі Інкермана 1843 року. Її побудував відставний мічман Дмитро Волохов. Проте це була лише вузькоколія

до Криму рейки, шпали та паротяги. Французи також планували прокласти свою залізницю, проте їхні плани лишилися планами.

Однак побудувати залізницю наважилися не одразу, адже місцевість, якою мала пролягати лінія, не виглядала придатною для облаштування залізниці: загрозливі крутосхили, підйоми, що перевищували тогочасні максимально допустимі для тяги локомотивів, ґрунти, які несли небезпеку зсувів. Проте всі «про» і «контра» було зважено, виміряно та вирішено на користь залізниці, і 27 січня 1855 року будівництво почалося. З Англії привезли найкращу команду фахівців-залізничників і до кінця березня дорогу проклали до плато, а на травень рейковий шлях охопив береги Балаклавської бухти, протягнувся до села Кади-Кой, а

завдовжки приблизно один кілометр, призначена для вивезення гужовою тягою каміння з Каменоломного яру до пристані в Південній бухті. 1873 року тут було прокладено ділянку Лозово-Севастопольської залізниці. Вона пролягла по старій залізниці і прямо під Монастирською скелею.

Початок так званій «Південній лінії» покладає споруджена державним коштом Московсько-Курська залізниця (1864-1868). Її продовженням стала вже приватна Курсько-Харківсько-Азовська залізниця, яка з'єднала Слобідщину з Приазовським краєм.

У 1874-му концесію на будівництво дороги від станції Лозова до Севастополя було надано Петру Губоніну. Перший потяг прибув до Сімферополя у 1874 році.

Ця Лозово-Севастопольська залізниця, доведена в 1875-му до Севастополя, згодом була викуплена державною скарбницею.

Одночасно (у 1882-1902 рр.) будувалася Єкатерининська залізниця для обслуговування Придніпров'я, що індустріалізувалося стрімкими темпами. У лютому 1934-го Південні залізниці розділяють на дві самостійні – Південну та Донецьку.

Залізниця у радянську добу звалася Сталінською (з 1936 року), а в 1961 році отримала назву Придніпровської. До складу цієї залізниці увійшли деякі ділянки дороги Лозова-Севастополь, тобто практично вся залізниця, що була на півострові.

Проте ніколи в історії залізничного сполучення не існувало окремої Кримської залізниці.

ПЛАНИ

Ідея доведення залізничної колії до Ялти виникла задовго до 1940 року, коли було написано процитовані рядки роману Трублаїні.

З 1880-х років необхідність цього стала очевидною для всіх, від кого залежав розвиток залізниць. Проект Ф. Баталіна, наприклад, передбачав прокладання лінії від Севастополя до Ялти з пробиванням одинадцяти

Залізничний пором «Анненков»

«Поезд Победы» в Криму

тунелів та дев'яностокілометровим насипом уздовж берега. А фон Гартман обрав для свого проекту маршрут Бахчисарай-Ялта, але потрібних коштів йому зібрати не вдалося. У 1902 році утворили державну міжвідомчу комісію з ухвалення проекту південнобережної залізниці. Головним інженером комісії був призначений знаний діяч розвитку залізничного сполучення Російської імперії Михайловський – він же відомий російський письменник Гарін-Михайловський. На жаль, ця людина померла у 1906 році, не закінчивши дві найважливіші для себе справи: не дописавши повість «Інженери» та не побудувавши залізницю до Ялти.

За найкращий Гарін-Михайловський вважав маршрут Севастополь-Ялта-Алушта з перспективою продовження його до Феодосії. Потім з'явився проект Сімферополь-Алушта-Ялта; Сюрень-Ялта і знову Бахчи-

сарай-Ялта. Дебати тривали до 1915 року, і тоді, вже під час Першої світової війни, зупинилися на варіанті Севастополь-Алушта.

«Укрзалізниця» також планувала продовження залізничної колії в Криму.

Придніпровська залізниця мала отримати в перспективі нову лінію вздовж усього Південного берега Криму – від Євпаторії до Ялти, а згодом, можливо, до Алушти, Судака та Феодосії.

У 1960-х роках мали побудувати лінію між Генічеськом та станцією Валок на Керченському півострові. Залізниця мала пролягати по Арабатській стрілці. Раніше від Генічеська на Арабатську стрілку вела залізнична гілка завдовжки соток чотири кілометри. На мапах 1950-х років ця залізниця ще була позначена. Нині ще зберігся рейковий шлях на в'їзді з боку Генічеська на Арабатську стрілку. Ця залізниця була розібрана у 1960-х роках.

будовано, прокладено рейки та пущено потяги. Будівництво, яке за радянською традицією велося переважно рабською працею ув'язнених ГУЛАГу, ударними темпами закінчили, щоб відсвяткувати «до великого свята 27-ї річниці Великої Жовтневої революції». Відповідною була і якість споруди.

Тож проіснувало те одорожжя недовго. На жодній опорі мосту, наприклад, не передбачили льодорізів. Міст розвалився – у лютому 1945-го потік крижин з Азовського моря знищив тридцять дві опори моста в один день.

По війні проект будівництва Керченського мосту було підготовлено та подано на «височайший» розгляд. За переказами, заступник наркома шляхів сполучення Гоциридзе охарактеризував проект так: «Це буде Цар-міст». На що Йосип Сталін відповів, що царя скинуто ще у 1917 році. Вартість проекту становила два мільярди карбованців, що за тих умов не вкладалося в межі радянської економіки; дешевше було пустити потяги в об'їзд. Вождь вирішив, що лінії Крим-Кавказ достатньо буде поромної переправи.

Після того потяги та автотранспорт доставлялися на сусідній кубанський берег і у зворотному напрямку за допомогою поромів. У 1954-1987 роках рух на Керченській переправі був вельми інтенсивним. У 1987 році рішенням комісії, створеної після катастрофи пароплаву «Адмірал Нахімов», коли в Чорному морі потонуло майже п'ятсот людей, рух пасажирських потягів через Керченську поромну переправу припинився. Але товарняки до початку дев'яностих поромом ще перевозили.

ОКУПАЦІЯ

26 березня 2014 року самопроголошене кримське керівництво перетворило місцеву дирекцію Придніпровської залізниці на так звану «Крымскую железную дорогу». Все ж «Укрзалізниця» вдалося навесні того року вивезти на материк усю

нову техніку, зокрема електровози, шляхові машини та вагони нових серій.

Від грудня 2014 р. припинилося спочатку вантажне, а потім і пасажирське сполучення між Кримом і материковою частиною України. Нагадаю, що до окупації, у 2013 році, кримська залізниця лише на обслуговуванні кримських портів забезпечувала річний вантажообіг у одинадцять мільйонів тонн.

Сенсу в тому, щоб перевантажити заморський крам спочатку, скажімо, у Феодосії, а потім через поромну переправу везти ці вантажі на материкову частину Росії, нема жодного; простіше розвантажитися у порту на кубанському березі. І це навіть за умови, що санкції, які забороняють захід у кримські порти суднам цивілізованих країн, одного дня тихо скасуються самі собою. Безумовно, транспортне сполучення було одним із тих чинників, які призвели у 1954 році до рішення передати Крим Українській РСР.

Нині задля «зручності», а точніше з міркувань безпеки, пасажирів поїздів пересаджують на пасажирські пороми, а на кримському березі вони пересаджуються на інші транспортні засоби. Але це сезонне сполучення: діє воно з 30 квітня до 30 вересня. Крим і Чорне море лагідні тільки влітку.

Відсутність пасажирського та вантажного потоків після 2014 року на півострові вирішили компенсувати «Поездом Победы». Не знаю, що це – сюрреалізм, постмодернізм чи символізм? Раніше в СРСР символами були ракета, супутник, літак «Антей», а що є у вічно ностальгійного Кремля? Можливо, це таке собі чорне комедійне шоу, пересувний цирк на рейках: паротяг має символізувати відсутність майбутнього у Росії з путінським режимом, гармати зразка 1930-х років – свідчити про готовність воювати з НАТО, а теплушки, точно такі самі, як ті, в яких вивозили депортованих у страшному 1944 році, ніби промовляють: «Можем повторить»...

«ЦАР-МІСТ»

Керченський міст із колією для потягів уже існував – споруджували його (спочатку канатний переправу, потім автомобільний міст) німецькі окупанти. Невдовзі після вигнання їх з Криму міст було до-

...Але з'ясувалося, що в даній момент

йдеться про написання кількох нарисів про будівництво нового великого тунелю під Кримськими горами; цей тунель мав зв'язати найкоротшим шляхом Сімферополь та Ялту. З автором цього проекту редактор обіцяв познайомити мене найближчим часом. Правду кажучи, це завдання не дуже мене зацікавило. Але воно дало мені можливість знов повернутися до Чорного моря...

Микола Трублаїні
«Глибинний шлях»

СТОЛІТТЯ ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРШОГО СІМФЕРОПОЛЬСЬКОГО ПОЛКУ ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА ДОРОШЕНКА

1 травня Україна відзначила 100 років з часу утворення Першого українського полку імені Богдана Хмельницького та початку формування українських збройних сил. Проте, на жаль, маловідомим залишається той факт, що за кілька тижнів, 24 травня 1917 року, в Криму в рамках українізації військових частин після утворення Української Центральної Ради було проголошено створення Першого Сімферопольського полку імені гетьмана Петра Дорошенка.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

31 травня загальне засідання українського Сімферопольського клубу під головуванням прапорщика Юрія Тютюнника, який з часом стане генерал-хорунжим армії УНР, постановило: «Негайно відтелеграфувати військовому міністру про те, що зорганізувався український запасний полк м. Сімферополь в кількості 5811 солдатів і 36 офіцерів, які просять за твердження».

Втім, зазначена дата не є точкою відліку організації українських національних військових формувань у Криму. У своїх мемуарах «Вояцьким шляхом» козака Армії УНР Харитина Пекарчук, яка народилася на півострові і залишила його у складі українського війська у 17-річному віці, згадувала:

«17 травня 1917 р. в Сімферополі намічено похід-демонстрацію, яка мала усвідомити чужинцям існування української нації в Криму, а водночас і нам самим виявити рівень нашої свідомості та активності. Бо до того часу ми все ще не мали

НАЦІОНАЛЬНА АРМІЯ

Сімферополь, вулиця Дворянська – Горького

Вояки українізованих частин після віча 1917-го

Юрій Тютюнник

змоги точніше визначити, хто був українцем та скільки нас всіх було. Тому й пляново організувати ми не могли й просто оголосили "явочний порядок", – себто право на участь кожному, кому було відомо та бажано. Формування походу ми призначили коло залізничного двірця й були заскочені не

передбачено великою кількістю учасників. Перед великими вояками, які були досі в різних частинах і того дня вперше виступили суцільно як українці. Було їх коло 15 тисяч. Машерували вони стройно головними улицями в напрямі центру міста, мабуть, самі дивуючись кількості своїх лав. В їхніх руках лопотіли українські прапори. Слідом за ними їхали "гарби" (драбинясті, триповерхові вози, які були вживані в час збирання жнив на Криму) на яких сиділа молодь, як місцева, так і ті, що прибували на працю з Херсонщини, Київщини та Полтавщини. Їхні обличчя були повні шляхетного ентузіазму, бо оце вперше вони усвідомили свою народню належність і силу. На них була прекрасна народня ноша, дівчата у вінках. Здивовано та зворушено диви-

лася народня маса на наш похід, та радісними окликами вітала учасників. Юрій Воротов-Хвiлінський провадив похід, а Юрій Тютюнник приймав парад, виголошено промови. "Просвіті", – організації, яка в той час безперечно була серцем української громади, вочисті вручено прекрасний вишиваний прапор. Понеслися співи. Ця картина була величчя й зворушлива, та всім нам – учасникам осталося на все життя незабутня. Участь взяли й представники інших міст, в тому числі Алушти та Мелітополя. Цей день слід вважати й початком української військової формації у Криму. У Сімферополі були стаціонаровані 3 полки, що підлягали Одеській Окрузі. Дозволу на творення окремої частини не було. Та все ж українці в тих військових частинах порозумілися, і настрій їх був наскрізь патріотичний. Тому й так сталося, що командир полку, який не сприяв цьому, хотів позбутися українців якнайскорше. Отже був виданий розказ, щоб 4 маршові сотні (в них було около 600 вояків) 11 липня 1917 р. вирушили на фронт. Ясно, що в них був згуртований найбільш свідомий елемент».

Юрій Тютюнник, який у листопаді 1916 р. потрапив до Криму у 32-й запасний полк, події березня-квітня 1917 р. у Сімферополі занотував у мемуарах «Революційна стихія» (цитуються скорочено):

«Місце ад'ютанта при революційному начальникові довелось зайняти мені. За кілька днів потому відбулося перше зібрання українців. Присутніх було не більше двохсот, майже виключно інтелігенція, більшість військових. Зібрання ухвалило утворити Сімферопольську Українську Громаду і тут же вибрало раду громади на чолі з Клименком (гімназійний вчитель). Всі присутні записалися членами громади. Тоді ж постановлено розпочати освітлюючу роботу серед українців, що перебували у війську. Було розіслано наказ приблизно такого змісту: "Згідно з постановою залогової ради солдатських депутатів, пропонується командірам окремих частин сьогодні о такій-то годині вислати до будинку такої-то гімназії всіх солдатів з губернії: волоської, холмської, подільської, київської, херсонської, катеринославської, полтавської, чернігівської та харківської. Туди ж прибути всім офіцерам, що походять із зазначених губерній. Можуть бути присутні й "уроженці" інших суміжних із зазначеними губерній».

Прибуло щось до семи тисяч. Відкривши віче, я запропонував:

– Хто поміж вами українці, піднесіть руку до гори!

Піднеслося не більше трохсот рук.

– Малороси! Піднесіть руки!

Піднесло руки коло половини присутніх.

– Хахли! Піднесіть руки! Знов піднесла руки добра третина.

– Українці, малороси і хахли! Всі разом піднесіть руки!

Понад головами кількатисячної юрби піднісся ліс рук. Одиниці, що не піднесли рук, не були помітні серед загалу.

Я пояснив, що всім присутнім прочитають кілька лекцій на різні політичні теми – на рідній мові, "от такій, як я тепер говорю". Потім говорило багато промовців – старшини, цивільні, члени Української Громади. Промови інтелігентів "мужицькою" мовою зробили надзвичайне враження на присутніх. Ніби не дихаючи, слухали "дядьки в шинелях", а коли промовець закінчував, буря оплесків зривалася понад головами і помішані "слава" та "ура" неслися вулицями Сімферополя. Промовці пояснили, що "малороси" і "хахли" – це назви, якими наділили нас наші вороги, знобителі, і що правдива назва всіх людей, що говорять такою ж мовою, як і промовці, є українці, а наша батьківщина, коли була вільною, звалася не "Малоросією", а Україною, і так має знову називатися. Одному з промовців спало на думку показати синьо-жовту стрічку і запропонувати піднести руки тим, що знають значення цих кольорів. Розійшлися в темряві ночі. Обрані депутати назвали себе комітетом Українського Військового Клубу імені гетьмана Петра Дорошенка.

Стали відбуватися лекції за укладеною програмою, які мали підкреслити нашу національну окремішність. Яку тему не зачепив би лектор – земельне питання, війну, освіту, економічні справи і т.ін. – обов'язково перед аудиторією поставало питання про розбіжність, а навіть і протилежність інтересів України і Росії.

ДАЛІ БУДЕ...

1 За іншими джерелами – Гордіїв-Хвiлінський

Його коріння – з Криму, але про це мало хто в Криму згадує. Його роботи відомі у світі більше, ніж його ім'я. Він – представник нечисленного народу, але цей народ – один із небагатьох, котрі справді є корінними на півострові.

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

Отже, Ральф Бакши – етнічний кримчак. Доля кидала його родину по світу, і Ральф народився у Хайфі (на той час Британська підмандатна територія Палестина) 29 жовтня 1938 року. Можливо, саме ті далекі мандри і врятували майбутнього генія від гіркої долі його співплемінників – кримчаки Криму були майже повністю винищені нацистами у 1941 році.

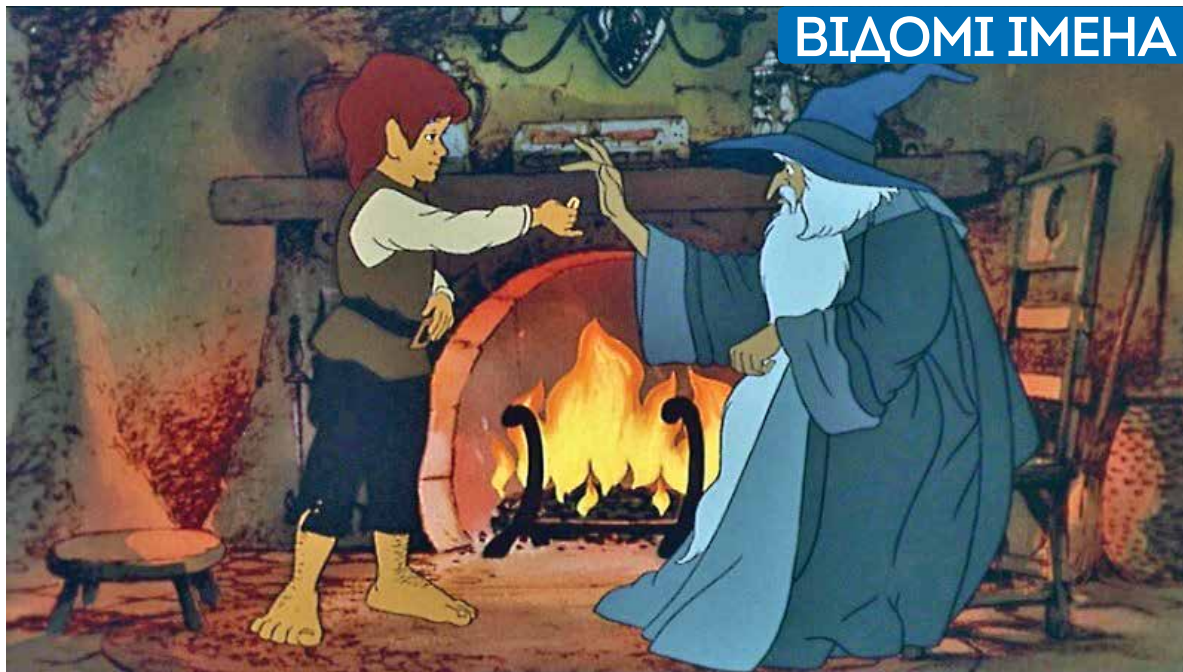
Невдовзі батьки Ральфа Бакши подалися до Сполучених Штатів. Родина мешкала спочатку в Нью-Йорку, згодом – у Вашингтонському передмісті Фоггі Ботом, населеному переважно афроамериканцями. Ральф згадував, що усі його друзі дитинства були чорношкірими, він навіть пішов у одну школу з ними, виявившись єдиним «білим» учнем там, що його аж ніяк не турбувало, тим більше, що найближча школа для білих розташовувалася за кілька миль. Не заперечували й чорні приятелі Ральфа по школі. Стурбувало це, однак, учителя, і Ральфа витурили зі школи, викликавши поліцію.

Втім, невдовзі його батьки знову повернулися до Нью-Йорка. Ральф Бакши починає працювати на студії анімаційних фільмів. Вчиться у Школі мистецтв. Зокрема, він був режисером мультсеріалів про Спайдермена та Майті-Мауса. У 1968 році Бакши заснував власну кіностудію «Бакши продакшн» задля втілення творчих задумів та технічних рішень, які стали революційними у світовій анімації.

Мультфільм «Пригоди Кота Фріца» за однойменним коміксом приніс прибуток у понад сто разів більший, ніж витрачено на його створення – 90 мільйонів доларів (з бюджету у 850 тисяч). Зовсім не дитячий зміст стрічки сприяв не лише успіху в аудиторії початку 1970-х, але й цензурним обмеженням. Одного з персонажів – свиню-поліця – озвучив сам Бакши.

У 1977 році повнометражний мультфільм «Чародій» також мав досить потужний касовий успіх. Звернувшись до жанру фентезі, Бакши вдався до технології ротоскопії.

Ротоскопійна анімація (виник навіть термін «ротомация») – це

Фрагмент з мультфільму «Володар перснів»

ЧАРОДІЙ

Ральф Бакши

ВІДОМІ ІМЕНА

технологія, в якій використовуються образи справжніх акторів, з яких згодом малюють персонажів анімації. Ця технологія не нова, вона була винайдена сто років тому, і загалом використовувалася, однак обмежено. І Ральф Бакши увійшов в історію жанру саме тим, що активно впроваджував ці засоби. Сучасні технології дають творцям анімаційної стрічки в руки комп'ютерну графіку. Тоді все доводилося промальовувати вручну, користуючись спеціальним приладом.

Однак саме досвід ротоскопії ліг в основу сучасних комп'ютерних технологій, що застосовуються нині у багатьох фантастичних фільмах (згадайте, наприклад, фільми «Конгрес» з Робін Райт чи «Затьмарення» з Кіану Рівзом). І не лише фантастичних.

Знаковою роботою для Бакши стала перша екранізація «Володаря перснів» Дж. Р. Р. Толкіна. Продюсер Сол Зенц прагнув екранізувати Толкіна саме в анімаційній версії з використанням ротоскопії. І йому пощастило знайти однодумця.

Зенц, один із найвідоміших американських сценаристів та кінопродюсерів (Заєць або Зайнонь – таким, скоріше, було прізвисьце його предків), палкий шануваль-

ник творчості Толкіна, також виношував плани екранізації трилогії. Зенц заснував компанію «Толкін ентерпрайзез», якій належать права на екранізацію більшості творів Дж. Р. Р. Толкіна, і написав сценарій художнього фільму «Володар перснів» ще на початку 1970-х. Хоча на той час втілити проєкт йому не вдалося, згодом саме він став продюсером анімаційної стрічки Бакши.

Перше, анімаційне, втілення саги Толкіна охопило лише два з трьох романів трилогії («Братство кільця» та «Дві твердині»), і зрештою Ральфу Бакши не вдалося навіть ці дві книги екранізувати повністю через нестачу фінансування, врізавши все, що можна. Сценаристи внесли певні зміни у сюжет, додавши одні сцени, натомість скоротивши деякі лінії (наприклад, не «вписався» у мультфільм Том Бомбадил).

Вплив анімаційної стрічки Бакши простежується у стрічці Пітера Джексона. У його кінотрилогії «Володар перснів» так само немає Бомбадила, а режисерське рішення деяких сцен взятє Джексоном з мультфільму.

Деякі стрічки повертали лише половину витрачених на виробництво коштів, скажімо, «Вогонь і крига» (1983) потрапила до списку кращих анімаційних картин усіх часів та народів, незважаючи на те, що не окупила себе у прокаті. «Ротомация» картина «Крутий світ» (1992) також не мала касового успіху, хоча в ній грали Бред Пітт і Кім Бесінджер, за два роки режисер поставив єдину свою повністю ігрову картину «Круті та шалені».

Нині 88-річний майстер мешкає в Нью-Йорку, і не сидить склавши руки. Анімаційна стрічка «Останні дні Коні-Айленда» відзнята за його участі у 2014-2015 роках.

Чим обумовлений успіх кінострічки: випадковістю, примхою натовпу, талантом митця, точним розрахунком, майстерністю і копійкою працею? Усім цим разом, напевно. Але в усякому разі нам хочеться бачити на екрані те, чого ми шукаємо в житті, хіба не так?

І ми захоплено дивимося фільми про ельфів та хоботів чи про джедаїв та фріменів, співпереживаємо, порівнюючи персонажів з собою чи себе з ними... Вони з екрана говорять нам про те, що є Добро та Зло, і кожному поколінню в давні часи чи в далекому міжзор'янному майбутньому доводиться відстоювати Добро. І бодай на дві години екранного часу у нас буде впевненість, що Добро перемає. Воно не може не перемогти. Отже, здаватися ще рано.

МОЖЛИВО, САМЕ ТІ ДАЛЕКІ МАНДРИ І ВРЯТУВАЛИ МАЙБУТНЬОГО ГЕНІЯ ВІД ГІРКОЇ ДОЛІ ЙОГО СПІВПЛЕМІННИКІВ – КРИМЧАКИ КРИМУ БУЛИ МАЙЖЕ ПОВНІСТЮ ВІНИЩЕНІ НАЦИСТАМИ У 1941 РОЦІ

ПЕЧЕРИ ПУСТЕЛЬНОГО ПЛАЮ

Тюркські ази Крим дарує одразу за Перекопом: Яни-Капу – Нові Ворота. Джанкой: Миле село, хоча деякі дослідники вважають, що «джан» – це степова вимова «яни». Тоді Джанкой – Нове село; але це вже не ази, а тонкощі. Ньюанси вимови інколи спірні. Зазвичай кримська топоніміка однозначна та зрозуміла: Кара-Даг – Чорна гора, Кара-тау – чорна вершина... Та й Чорне море навкруги півострова – Кара-де-низ. Білого обмаль, от хіба що Ак-кая, Біла скеля, понад містом на річці Кара-су, на Чорній воді, і називається старовинне те місто, що бачило коліс Богдана Хмельницького, – Карасубазар, що таке «базар» перекладати не треба.

МАКСИМ ДУБОВ'ЯЗ

В тюркському світі чорною звуть воду, що тече з-під землі, з джерел, а білою – ак-су – ту, що тече з гірських льодовиків. Крим не має вічних снігів, тож і білими водами кримські річки не називають.

Крим – різнокольоровий. Сари – жовтий, річка Сарису – такі собі кримські Жовті води. Кок – синій, є скеля Кок-таш, Синій камінь, є й ціла «країна синіх вершин» – Кок-тепе-ель, Коктебель. Кизил – червоний, є Кизилташ під Судаком, є Кизилташ під Ялтою, сла-

КРИМСЬКИМИ СТЕЖКАМИ

ФОТО З ВІДПОВІДНИХ ДЖЕРЕЛ

ветний краєм у світі вином «Мускат білий Червоного каменя». І весь півострів Крим поетично зветься Єшил-ада – Зелений острів.

Згадувана Кара-су повністю зветься Біюк-Кара-су, тобто Велика Чорна вода. Дійсно, це – найповноводніша з кримських річок. А витікає вона з майже кілометрової височини, зі схилів масиву, що зветься Карабі-яйла. Яйла – так зветься у тюркському світі гірські пасовища, плоскогір'я, вкриті альпійськими луками та невеличкими лісами; близький відповідник – наше слово плай. А що означає слово Карабі – загадка. Скоріш за все, ця назва з того ж ряду, що навколишні неперекладні Туак, Канака, Арпат, Котур, – власні імена кочових родів, що закріплювали за ними відповідні кримські місцини в давніх їхніх мандрах.

Яйла – так зветься у тюркському світі гірські пасовища, плоскогір'я, вкриті альпійськими луками та невеличкими лісами; близький відповідник – наше слово плай. А що означає слово Карабі – загадка. Скоріш за все, ця назва з того ж ряду, що навколишні неперекладні Туак, Канака, Арпат, Котур, – власні імена кочових родів, що закріплювали за ними відповідні кримські місцини в давніх їхніх мандрах

Карабі-яйла велика, інколи її звуть просто: Яйла, без пояснень, як найбільше з кримських плато. На її 113 квадратних кілометрів – лише одне село, Куртлук, на північному окраї плоскогір'я, там, де до природних дібров примикають насажені в 60-ті роки соснові ліси. Назву можна перекласти як Вовче: курт – це вовк, але частіше в околицях майже знелюднілого села можна зустріти лисицю або борсука. Не рідкість й олень, а кумисне господарство, яким славилася округа на весь Крим, його табуни, породило легенду про кримських мустангів, що нібито ще в 90-ті роки паслися серед карстових провалів плато.

Так, саме печерами найбільше відома Карабі. Тут їх безліч, ніхто не може сказати – скільки. Кілька десятків промарковані, мають пристрілену дробелю до каменя біля входу сталеву пластинку, на ній вибито її номер у державному реєстрі. Більшість з таких печер мають і власні назви,

здебільшого сучасні, як-от, найглибша Солдатська або відома наскельними різьбами Студентська. В назвах інших увічнено імена дослідників: Крубера і Ньюмана, Мамина і Дублянського. А є ще Віола, що йде похилими щілинами-«шкуродерами», є Казка, зовсім невеличка, саме з її колодязя починають новачки спелеологічну кар'єру...

Здавна відома печера Бузлук. Буз – це лід; у доступній без спеціального обладнання печері він залягає з льодовикового періоду, коли його навіть видобували, в наші дні він виручає спелеологів, – тих, хто не зробив достатній запас води: бо наверху джерел нема.

Вічних снігів Кримські гори не утримують, але ж на Яйлі сніг буває із початку листопада й ледь не до травня. А як зійде – південна природа хутко наздоганяє своє, на початку червня любителі несуть з гір запашні суніці, згодом чебрець з різнограв'ям... А де квіти – там бджоли. Куртлук свого часу було перейменовано на Бджолине, а в околицях досі живуть дикі бджоли, створюючи кам'яні вулики просто в карсті.

Посередині того плаю є метеостанція, зазвичай вона є й відповідним або кінцевим пунктом спелеологічних експедицій, аматорських або студентських з географічних вишів. Більш організований спелеотуризм тут тільки почав намічатися. Коли буде продовження – то вже більше залежить від перебігу світової політики, ніж від зусиль бізнесменів індустрії розваг.

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ТАРАС ЧУХЛІБ: «КРИМСЬКІ ТАТАРИ ЗАВЖДИ ВМІЛИ БОРОТИСЯ ЗА СВОЮ САМОБУТНІСТЬ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ...»

Як відомо, українсько-кримськотатарські відносини мають глибоку історичну традицію, що закорінена в давні часи, татарсько-турецький фактор займав не останнє місце у зовнішній політиці ранньомодерної Української держави – Війська Запорозького (Гетьманщини). Протягом довгих століть українське козацтво торувало собі шлях до Чорного моря, а у стосунках зі Стамбулом та Бахчисараєм були різні періоди співіснування – від наступальних військових походів до політичної залежності та миру. Детальніше про складну історію стосунків між кримськими татарами й українцями – в інтерв'ю з доктором історичних наук, провідним науковим співробітником Інституту історії України НАН України Тарасом Чухлібом.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета

Виходить із 31 грудня 1992 року
Свідоцтво про реєстрацію КВ №12042-913ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

Національне газетно-журнальне видавництво

Генеральний директор
Андрій ШЕКУН

Головний редактор
Віктор Мерзвинський

Дизайн та верстка
Марк Канарський,
Оксана Кочергіна

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.

Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2017 р.:
1 місяць – 12,44 грн.,
півріччя – 74,64 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс
90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

